

CZU: 343.13:343.224.1(478)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7643385>

ASPECTE PROBLEMATICE DE PROCEDURĂ ÎN CAUZE PENALE CU IMPLICAREA MINORILOR

LUPAȘCO Lilia

doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice, USM,
judecător în cadrul Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani

ORCID ID: 0000-0002-0060-7908

Summary. *The main idea promoted by this article is that the minority and the way of prosecuting and judging minor criminals require special procedures aimed at ensuring more procedural guarantees, which prove their effectiveness by combining the repressive side with the educational side of the criminal process. The "legal representative of the minor" as well as the "psychologist/pedagogue" are part of the multitude of institutions that ensure the minor's right to a fair trial. Ensuring the participation of these judicial actors in the criminal process with the involvement of minors comes to ensure a safe and friendly environment for the child in conflict with the law. Also, their effective participation in the criminal process ensures the legality of the process itself, so that the procedural actions carried out with regard to minors by the judicial bodies are valid and avoid the sanction of nullity.*

Keywords. *minority, legal representative, psychologist, pedagogue, compulsory participation.*

Fiind una din fostele țări ale Uniunii Sovietice, după declararea independenței în anul 1991, Republica Moldova a moștenit acel sistem sovietic al justiției ce avea ca fundament infracțiunea și pedeapsa, și manifesta mai puțin interes în privința drepturilor persoanelor implicate în proces penal, inclusiv ale minorilor.

În perioada menționată, Republica Moldova nu avea nici instanțe judecătorești, nici judecători specializați în examinarea cauzelor penale cu implicarea inculpaților minori. Copilul în conflict cu legea era nevoit să confrunte un sistem al justiției preocupat de descoperirea infracțiunii și mai puțin de satisfacerea necesităților copilului. Un copil putea fi deținut până la pronunțarea sentinței chiar și atunci când privarea de libertate putea fi evitată, iar termenul de detenție până la și după judecarea cauzei depășea standardele internaționale [1, pag. 7].

O evaluare de amploare a realității obiective din cadrul justiției juvenile în Republica Moldova elaborată de UNICEF a scos în evidență o serie de probleme ce necesitau a fi rezolvate de urgență: lipsa unui sistem specializat pentru copii, infrastructură slab dezvoltată pentru alternativele la detenție și măsurile de prevenire a delincvenței și a recidivei, coordonarea slabă între actorii relevanți în procesul de reformare a justiției pentru copii, servicii subdezvoltate de asistență juridică, colectarea neuniformă și dezorganizată a datelor statistice, etc. [1, pag. 8].

În acest sens, legiuitorul moldav s-a văzut obligat de a ține cont în procesul de elaborarea a noului cadru juridic de reglementările internaționale expuse în documente oficiale ratificate de Republica Moldova, pentru a corespunde noilor limite impuse.

Astfel, există o serie de documente internaționale care stabilesc standardele pentru respectarea drepturilor copilului în administrarea justiției de care Parlamentul RM s-a condus la elaborarea legislației materiale și procesual-penale: Convenția ONU privind drepturile copilului, Regulile standarde minime ale ONU privind administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing), Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana) și Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh). Prevederi relevante se regăsesc și în Corpul de principii pentru protecția persoanelor contra oricărei forme de detenție sau închisoare, Regulile standarde minime ale ONU privind măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo), precum și în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (articolul 14) etc.

Alinierea sistemului justiției pentru copii la aceste standardele internaționale a fost posibil de realizat doar prin promovarea continuă a reformelor legislative și instituționale, iar distribuirea eficientă a eforturilor, resurselor și responsabilităților actorilor-cheie a contribuit la consolidarea acestui sistem.

Dreptul la un proces echitabil constituie pilonul central al unei societăți democratice. Copiii suspectați sau acuzați de comiterea unei infracțiuni au dreptul la un proces echitabil și beneficiază de aceleași garanții ca orice altă persoană aflată în conflict cu legea. Garanțiile unui proces echitabil se aplică de la primul interogatoriu la care este supus copilul și sunt menținute pe tot parcursul procesului. Pe de altă parte, copiii aflați în conflict cu legea sunt deosebit de vulnerabili, având nevoie, așadar, de protecție suplimentară [2, pag. 207].

Din aceste considerente opinăm că, în continuare trebuie să se șlefuiască sistemul justiției care pune accentul în primul rând pe soluționarea cazurilor, fără a ține cont prea mult de nevoile copiilor. Or, copiii care interacționează cu sistemul justiției se confruntă cu obstacole, începând cu o legislație care nu ține cont de drepturile lor specifice și îi tratează ca pe niște adulți și terminând cu lipsa de asistență juridică calificată, în sensul că toți actorii implicați în procesul penal al unui minor trebuie să fie instruit în comunicarea eficientă și prielnică emoțional unui copil în conflict cu legea.

Astfel, este imperios ca organele de drept ce interacționează cu un minor să poată aprecia sistemul de justiție ca unul prietenos cu copilul, să abordeze minorul în conflict cu legea nu ca pe un infractor, dar ca pe un copil care are nevoie de asistență și suport special, să poată efectua acțiunile procesuale în corespundere cu vârsta copiilor, ținând cont permanent de gradul de maturitate emoțională, psihică și intelectuală a copilului, precum și să poată aplica o terminologie și un limbaj accesibil pentru copil [3, pag. 4]. Din acest motiv, și procedura de examinare a cauzelor cu implicarea minorilor este una specială.

Astfel, în conformitate cu art.474 Cod de procedură penală, judecarea cauzelor privind minorii, ca și urmărirea penală, se face potrivit procedurii obișnuite, cu deosebiri de rigoare potrivit dispozițiilor capitolului I/titulul III, care se referă la procedura în cauzele privind minorii, adică persoanele care, la momentul desfășurării acțiunii procesuale, nu au împlinit vârsta de 18 ani [4].

Având în vedere capacitatea juridică limitată a minorilor, pe tot parcursul procesului penal, orice minor (indiferent de calitatea sa procesuală) trebuie să fie asistat de reprezentant legal. Cu privire la acest aspect și reglementările internaționale în materie consacră un deziderat referitor la interesul superior al copilului care trebuie să prevaleze întotdeauna.

Art.7.1 din Regulile și standardele minime ale Națiunilor Unite privind administrarea justiției pentru minori - Regulile de la Beijing prevede că, garanțiile fundamentale ale procedurii, așa cum ar fi prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat asupra sarcinilor, dreptul de a tăcea, dreptul de a fi asistat, dreptul la prezența unui părinte sau tutore, dreptul de a interoga și de a confrunța martorii și dreptul la un grad dublu de jurisdicție, sunt asigurate în toate stadiile procedurii. De asemenea, potrivit art.15.2 din același document, părinții sau tutorele pot participa la procedură și pot fi rugați de autoritatea competentă să o facă, în interesul minorului. Autoritatea competentă poate să le refuze această participare dacă aceasta are motive să creadă că excluderea acestora de la proces este în interesul minorului [5].

Potrivit art.3 din Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, în toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești, autoritățile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala. Totodată, potrivit art.40 din aceeași convenție, statele părți recunosc oricărui copil bănuțit, acuzat sau cu privire la care s-a dovedit că a comis o încălcare a legii penale dreptul la un tratament conform cu simțul demnității și al valorii personale, scop în care copilului trebuie să i se acorde dreptul de a fi informat în cel mai scurt termen și direct despre acuzațiile care i se aduc sau, dacă este cazul, prin intermediul părinților săi sau al reprezentanților legali și de a beneficia de asistență juridică sau de orice alt fel de asistență corespunzătoare, în vederea formulării și susținerii apărărilor sale [6].

De altfel și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, a statuat în jurisprudența sa că minorul nu trebuie tratat ca un major și că dreptul la un proces echitabil este respectat prin prezența unui reprezentant legal la audiere sau la ședința de judecată, cu condiția ca el să fie tratat "într-o manieră care ține cont de vârsta sa, maturitatea sa și de capacitățile sale pe plan intelectual și emoțional și cu condiția

luării unor măsuri de natură a favoriza înțelegerea procedurii și participarea la aceasta” (Cauza T și V împotriva Regatului Unit și Cauza S.C. împotriva Regatului Unit) [7].

Legea procesual penală definește la art.77 CPP noțiunea de ”reprezentant legal” drept persoana care reprezintă în procesul penal interesele participanților minori în proces; și aceștia pot fi părinții, tutorii sau curatorii lor. Totodată, în cazul în care minorul implicat în proces nu are reprezentant legal din rândul persoanelor indicate ori în cazul unui conflict de interese între reprezentantul legal din rândul persoanelor indicate și minor, organul de urmărire penală ori instanța de judecată desemnează din oficiu, prin ordonanță sau încheiere motivată, în calitate de reprezentant legal autoritatea tutelară teritorială din raza sediului organului de urmărire penală sau al instanței de judecată.

În continuare, art.480 alin.(1) din Codul de procedură penală stabilește obligatorie participarea reprezentantului legal al bănuțului, învinutului, inculpatului minor pe tot parcursul procesului penal. Această prevedere legală urmează a fi interpretată, în sensul că participarea reprezentantului legal al minorului este necesară atât la faza de urmărire penală cât și la faza de judecare a cauzei în instanța de judecată, ceea ce apreciem ca fiind rațional și oportun.

O altă abordare asupra acestei chestiuni, pe care o considerăm nejustificată, a prezentat-o Codul de procedură penală al României în redacția sa până la 10 mai 2018, moment în care norma procesuală criticată a fost declarată neconstituțională prin Decizia Curții Constituționale a României nr. 102/2018 referitoare la admiterea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.505 alin.(2) din Codul de procedură penală, precum și a sintagmei ”care nu a împlinit 16 ani” din cuprinsul dispozițiilor art.505 alin.(1) din Codul de procedură penală.

Astfel, dacă în legislația națională participarea reprezentantului legal al minorului, adică a persoanelor cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani, este obligatorie la orice fază a procesului penal, legislația română a făcut o diferențiere, apreciată drept discriminatorie între minorii cu vârsta 14-16 ani și cei de 16-18 ani, indicându-se că participarea reprezentantului legal al minorului în procesul penal este obligatorie la faza de urmărire penală doar pentru inculpații minori cu vârsta cuprinsă între 14-16 ani. Pentru a doua categorie de minori, antrenarea în proces al reprezentantului legal al minorului a fost lăsată la latitudinea organului de urmărire penală.

Ab initio, întru clarificarea chestiunii abordate este necesară clarificarea noțiunii de minoritate.

Codul de procedură penală al RM definește persoana minoră drept persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani [4]. Pe de altă parte, art.21 din Codul penal al RM, stabilind subiectul răspunderii penale, remarcă că sunt pasibile de

răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani. Totodată, alin.(2) al aceluiași articol, delimitează și o altă categorie de vârstă, indicându-se că persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.145, 147, 151, 152 alin.(2), art.164, 166 alin.(2) și (3), art.171, 172, 175, 186-188, 189 alin.(2)–(6), art.190 alin.(2)–(5), art.192 alin.(2)–(4), art.192¹ alin.(2) și (3), 196 alin.(4), art.197 alin.(2), art.212 alin.(3), art.217 alin.(4) lit.b), art.217¹ alin.(3) și alin.(4) lit.b) și d), art.217³ alin.(3) lit.a) și b), art.217⁴, art.217⁶ alin.(2), art.260, 268, 270, 271, art.275, 280, 281, 283-286, 287 alin.(2) și (3), art.288 alin.(2), art.290 alin.(2), art.292 alin.(2), art.317 alin.(2), art. 342 Cod penal.

Analiza sistemică a normelor juridice indicate, evidențiază că în sistemul de drept național sunt pasibili de răspundere penală, minorii începând cu vârsta de 16 ani, iar pentru anumite categorii de infracțiuni strict prevăzute de lege și minorii începând cu vârsta de 14 ani. Astfel, sesizăm o delimitare a vârstei minorității în trei perioade bazate pe criteriul categoriei de infracțiuni comise: minori care nu răspund penal pentru infracțiunea comisă, minori care răspund penal doar pentru o anumită infracțiune comisă și minorii care sunt pasibili de răspundere penală pentru toate categoriile de infracțiuni.

Legislația română prezintă o altă abordare și un alt criteriu de delimitare a vârstelor minoratului – cel al prezenței sau absenței discernământului.

Reglementând răspunderea penală a minorului și limitele acestei răspunderi, legiuitorul a împărțit, conform art.113 din Codul penal al României [8], vârsta minorității în trei perioade distincte: a) până la vârsta de 14 ani se aplică prezumția absolută a lipsei răspunderii penale, minorul fiind considerat ca total lipsit de discernământ și incapabil de a înțelege gravitatea unei fapte prin care a încălcat legea, excluzând totodată, în mod absolut, posibilitatea ca acesta să cunoască prevederile legii penale; b) în cazul în care minorul care a comis infracțiunea are vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani, se aplică prezumția relativă a lipsei răspunderii penale, această prezumție fiind bazată pe un factor psihic, respectiv prezența sau absența discernământului în momentul comiterii infracțiunii. Prin discernământ se înțelege atât capacitatea mentală (psihică și intelectuală) a persoanei de a înțelege semnificația socială a faptelor pe care le săvârșește (urmările acesteia), cât și capacitatea de a-și manifesta voința neconstrânsă de a le săvârși. Cu privire la acest aspect trebuie arătat că pentru aceste categorii de minori expertiza este obligatorie, sens în care, potrivit art.184 alin.(1) din Codul de procedură penală, în cazul infracțiunilor comise de minorii cu vârsta între 14 și 16 ani, se dispune efectuarea unei expertize medico-legale psihiatrice care va stabili existența sau inexistența discernământului în

momentul comiterii faptei; c) în cazul în care minorul care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală are vârsta peste 16 ani, acesta răspunde penal. Dar, chiar dacă această persoană este prezumată relativ că are discernământ și a putut să își dea seama de gravitatea faptei pe care a comis-o și de urmările socialmente periculoase ale acesteia, totuși legiuitorul consideră că această capacitate nu este pe deplin formată, fapt care justifică regimul sancționator diferit al faptelor penale comise de minori [9].

Astfel, în capitolul III din titlul IV al părții speciale a Codului de procedură penală al României este reglementată procedura în cauzele cu infractori minori (art.504-520), sens în care, potrivit art.505 alin.(1) din Codul de procedură penală, când suspectul ori inculpatul este un minor care nu a împlinit 16 ani, la orice ascultare sau confruntare a minorului, organul de urmărire penală citează părinții acestuia ori, după caz, pe tutore, curator sau persoana în îngrijirea ori supravegherea căreia se află temporar minorul, precum și Direcția generală de asistență socială și protecție a copilului din localitatea unde se desfășoară audierea.

Spre deosebire de art.505 alin.(1) din Codul de procedură penală, potrivit redacției anterioare a alin.(2) al aceluiași articol, când suspectul sau inculpatul este un minor care a împlinit 16 ani, citarea persoanelor prevăzute la alin.(1) se dispune numai dacă organul de urmărire penală consideră necesar.

Fiind sesizată Curtea Constituțională cu privire la diferențierea regimului juridic al minorului care a împlinit vârsta de 16 ani în cadrul urmăririi penale, Curtea a constatat că o astfel de reglementare diferențiată nu își găsește justificare în nici o rațiune obiectivă și rezonabilă, cu atât mai mult cu cât, potrivit art.114 din Codul penal, toți minorii cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, ca o consecință a răspunderii penale, sunt supuși unor măsuri educative.

Curtea constată existența unei discriminări a suspectilor/inculpaților minori care au împlinit vârsta de 16 ani față de suspectii/inculpații minori care nu au împlinit încă această vârstă. Având în vedere natura măsurii procesuale în discuție, Curtea reține că legiuitorul a apelat, în mod eronat, la distincția realizată în art.505 alin.(2) din Codul de procedură penală, prin aplicarea unui criteriu ce ține de vârsta de la care minorul răspunde penal, potrivit art.113 alin.(3) din Codul penal. Din contra, în această ipoteză normativă supusă controlului de constituționalitate primează calitatea de minor a persoanei, criteriul de vârstă anterferit fiind unul secundar, care nu poate prevala în raport cu obligația de ocrotire și protecție pe care statul este dator să o asigure minorilor în temeiul art.49 din Constituție. Prin urmare, legiuitorul trebuie să acorde minorilor, indiferent de vârsta pe care aceștia o au în cursul minorității, aceleași garanții procesuale în privința ascultării și/sau confruntării realizate de organele de

urmărire penală. De aceea, Curtea reține că dispozițiile legale criticate discriminează minorul cu vârsta de peste 16 ani, acesta fiind exclus de la dreptul de a fi asistat, la orice ascultare sau confruntare, de persoanele prevăzute la art.505 alin.(1) din Codul de procedură penală. Neconstituționalitatea discriminării astfel constatate are drept rezultat accesul minorilor la măsura de ocrotire și protecție prevăzută de art.505 alin.(1) din Codul de procedură penală, indiferent de vârstă.

Necesitatea reglementării criticate nu își găsește nicio justificare, deoarece în faza de judecată, potrivit art.508 alin.(1) și (2) din Codul de procedură penală, la judecarea cauzei se citează serviciul de probațiune, părinții minorului sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul, sens în care acestea au dreptul și îndatorirea să dea lămuriri, să formuleze cereri și să prezinte propuneri în privința măsurilor ce ar urma să fie luate [9].

Rezonăm integral cu poziția adoptată de organul constituțional al României și evidențiem că reglementarea specială a unei proceduri privitoare la minori trebuie să aibă caracter unitar. Unicitatea procedurii își găsește rațiunea în faptul că minorul se află într-o situație vulnerabilă, cu atât mai mult cu cât atunci când ascultarea și confruntarea se fac la sediul organului de urmărire penală, acestea capătă un grad de oficialitate cu care minorul nu este obișnuit, fapt ce ar putea influența negativ calitatea declarațiilor. În așa mod, nu poate fi pus semnul egalității între oportunitatea sau necesitatea citării reprezentantului legal al minorului, apreciată unilateral de organul de urmărire penală, și interesul superior al minorului.

Sușinem integral motivarea prezentată de Curtea Constituțională a României, în sensul în care la adoptarea și formularea soluției s-a ținut cont și de Directiva (UE) 2016/800 a Consiliului Uniunii Europene privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale, ce urmărește instituirea unor norme minime comune în scopul de a stabili garanții procedurale prin care să se asigure că toți copiii, care înseamnă persoane cu vârsta mai mică de 18 ani, și care sunt persoane suspectate sau acuzate în proceduri penale, sunt în măsură să înțeleagă și să urmeze procedurile respective și să își exercite dreptul la un proces echitabil. În acest sens, au fost instituite noi garanții complementare cu privire la informațiile care trebuie să fie furnizate copiilor și titularului răspunderii părintești, pentru a se lua în considerare nevoile și vulnerabilitățile specifice copiilor. Așa fiind, directiva instituie dreptul copilului ca titularul răspunderii părintești să fie informat, sens în care acestuia din urmă i se furnizează, cât mai curând posibil, informațiile pe care copilul are dreptul să le primească în conformitate cu art.4, potrivit căruia,

Între altele, minorul are dreptul de a fi însoțit de titularul răspunderii părintești în timpul diferitelor etape ale procedurii, altele decât ședințele de judecată. De aceea, în conformitate cu prezenta directivă, copiii ar trebui să aibă dreptul de a fi însoțiți de titularul răspunderii părintești și în alte etape ale procedurii în care sunt prezenți, de exemplu în cursul interogărilor efectuate de poliție [10].

O altă chestiune pe care o abordăm cu prilejul analizei instituției reprezentantului legal ține de existența un conflict de interese între reprezentantul legal din rândul persoanelor indicate în lege și minor, situație ce necesită atenție sporită din partea organului abilitat de a-l desemna.

Statistica indică că cel mai înalt indice criminogen în rândul minorilor îl prezintă copiii ce provin din familiile social-vulnerabile, unde deseori părinții duc un mod de viață vicios (suferind de alcoolism cronic sau narcomanie) sau ei înșiși sunt în conflict cu legea.

În acest caz, apare întrebarea dacă un astfel de părinte poate să acționeze în interesele propriului copil, sau din contra, în detrimentul acestuia, în situația în care modul de viață al părintelui este un anti-exemplu pentru minor și în mare parte a influențat comportamentul adoptat de minor.

Suntem de părerea că în situația expusă, chiar dacă părintele nu este decăzut din drepturile părintești, dar în calitate de reprezentant legal al minorului nu acționează în folosul lui, organul de urmărire penală sau instanța de judecată poate să desemneze în calitate de reprezentant legal autoritatea tutelară teritorială. Deși aparent participarea specialistului din cadrul autorității tutelare teritoriale în calitate de reprezentant legal al minorului ține de o formalitate obligatorie prevăzută lege, or, în cele mai dese cazuri lipsește acea legătură emoțională între minor și reprezentant legal, este primordial ca prin acțiunile sale, toți participanții la proces să asigure și să respecte interesul suprem al copilului.

În privința acestei chestiuni, legislația procesual penală a României, din nou face o delimitare între cazurile când este obligatorie participarea reprezentantului legal și cazurile când această chestiune este lăsată la latitudinea organului de urmărire penală. Potrivit art.505 alin.(1)² Cod de procedură penală, dacă părinții sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul nu au putut fi găsiți ori prezența acestora ar afecta interesul superior al minorului sau desfășurarea procesului penal, citarea se va face către un alt adult care este desemnat de minor și acceptat în această calitate de organul judiciar.

Analizând această problematică, și anume desemnarea unui adult de către minor, Mihai Văcaru Sora a prezentat opinia potrivit căreia ar trebui să țină cont de reglementarea existentă în art.58 din materie procesual civilă și în cazul în care

prezența reprezentantului legal ar afecta interesul superior al copilului, să fie desemnat un curator special, având în vedere lipsa capacității depline de exercițiu și să nu confere posibilitatea arbitrară a organului de urmărire penală de stabili un adult desemnat de minor și acceptat de organul judiciar, tocmai pentru că s-ar aprecia în necunoștință de cauză cine să fie citat pentru acest minor, iar de asemenea, minorul, fiind aflat la vârsta la care nu cunoaște cu exactitate o persoană și interesele care ar putea sta în spatele acesteia, ar fi tentat să desemneze o persoană cu care se află în legătură, însă acea persoană ar putea abuza de acest drept și astfel să îngreuneze desfășurarea urmăririi penale. Motiv pentru care, legiuitorul, prevăzând aceste ipoteze a instituit regula potrivit căreia, în cazul în care minorul nu desemnează un alt adult potrivit alin.(1) indice 2 sau adultul desemnat nu este acceptat de organul judiciar, citarea se va face către o altă persoană aleasă de organul judiciar, ținând seama de interesul superior al minorului [11].

O altă problemă cu valență multiplă în cauzele penale cu implicarea inculpaților minori ține de modul de citare a minorului. Instanțele de judecată necesită să țină cont că modul de chemare în judecată a inculpatului minor, trebuie să fie unul indirect, adică prin intermediul reprezentanților legali. Dificultate și imprecizie juridică prezintă situațiile în care: minorul nu are loc stabil de trai, minorul este lipsit de grijă părintească, modul de viață social-vulnerabil al părinților este incompatibil cu reprezentarea intereselor minorului etc. În acest caz, este foarte complicat de respectat procedura de citare a inculpatului minor, ce este una destul de anevoioasă și presupune în cele mai dese cazuri implicarea polițiștilor de sector care duc evidența copiilor sau familiilor social-vulnerabile și cunosc eventualul loc de aflare al acestora.

În lipsa părinților, tutorului sau curatorului, instanța este obligată să citeze minorul, prin intermediul reprezentantului legal din cadrul autorității tutelare teritoriale. Această procedură formală este puțin spus ”irațională” în situația în care asistentul social din cadrul autorității statului nu poate să cunoască locul de aflare a minorului fără loc stabil de trai.

Și în acest caz apare o întrebare: ce se întâmplă când această procedură nu este respectată? Este afectat în vreun mod echitatea procesului penal în privința minorului? Constituie temei de nulitate a măsurii procesuale în sine la aprecierea probelor de către instanța de judecată? Cu părere de rău, legislația procesual penală în redacția actuală nu oferă răspuns la această întrebare, fapt pentru ce propunem modificări sau completări în acest sens.

Pe cât de actuală este problema abordată pe atât de șubred este răspunsul la întrebarea acordată. Or, pe de o parte avem o categorie vulnerabilă de inculpați minori – „copii ai străzii”, cu drepturi speciale, dar pe de altă parte, această

categorie de inculpați, ținând cont de personalitatea infracțională, sunt cei mai rebeli, nesupuși regulilor și cu tendința de a comite în lanț infracțiuni ușoare sau mai puțin grave.

Practica demonstrează că această categorie de minori contactează și conlucrează la direct cu organul de poliție de sector, în special la faza inițială a procesului penal, până la desemnarea oficială a reprezentantului legal, ceea ce în mod ideal este interzis și afectează legalitatea procesului penal.

Un alt participant al procesului penal obligat prin lege să asiste la audierea minorului în cadrul unui proces penal este pedagogul sau psihologul.

Psihologul/pedagogul este specialistul care posedă cunoștințe în dezvoltarea copilului. Calitatea procesuală a acestor persoane este de specialist. Potrivit art.87 Cod de procedură penală, specialist este persoana invitată pentru a participa la efectuarea unei acțiuni procesuale în cazurile prevăzute de Codul de procedură penală și care nu este interesată de rezultatul procesului penal [4]. Specialistul trebuie să aibă suficiente cunoștințe și abilități pentru acordarea sprijinului necesar organului de urmărire penală sau instanței de judecată. În contextul art.87 Cod de procedură penală, psihologul/pedagogul este în drept să ajute la formularea întrebărilor ce urmează a fi adresate copilului, iar la sfârșitul audierii, analizând înregistrările, să facă observații scrise referitoare la corectitudinea declarațiilor date de victimă, să formuleze concluzia privind gradul de veridicitate a depozițiilor date în cadrul audierii. În cadrul audierii psihologul/pedagogul își aduce contribuția la adaptarea actului procesual la posibilitățile și necesitățile copilului. Psihologul/ pedagogul poate fi implicat pentru deblocarea situațiilor de inhibare (blocare) a copilului, la necesitate consultă judecătorul de instrucție dacă este necesară o pauză, pentru prevenirea revictimizării copilului. După audiere, psihologul poate, de asemenea, să îl asiste pe copil sau să se expună dacă copilului are nevoie de intervenția unor servicii de asistență psihosocială [12, pag. 63].

O problemă actuală în practica judiciară vis-à-vis de participarea psihologului/pedagogului în ședința de judecată cu implicarea inculpatului minor este lipsa de specialiști oferiți de instituțiile responsabile: Direcția pentru protecția drepturilor copilului și *Direcția Generală Educație, Tineret și Sport. Această chestiune sesizată creează probleme de sistem care duc nemijlocit la tergiversarea proceselor penale cu implicarea minorilor, în detrimentul faptului că aceste procese necesită a fi examinate de urgență și cu prioritate. Astfel, la sesizarea instituțiilor responsabile de a asigura prezența psihologului/pedagogului în ședința de judecată, deseori se primește răspuns că este imposibilă participarea unui specialist din cauza lipsei de cadre, indicându-se că asistenții sociali din cadrul instituției nu posedă studii psihologice/pedagogice sau din cauza că specialiștii existenți sunt antrenați în alte procese de judecată.*

Din considerentele expuse, este justificată opinia actorilor implicați în procesele penale ce vizează inculpații minori că, sunt puține cazurile în care psihologul/pedagogul manifestă inițiativă, are un rol activ și este bine pregătit, astfel încât, pe de o parte, să contribuie la desfășurarea audierii într-o manieră cât mai pozitivă și favorabilă aflării adevărului, iar, pe de altă parte, să supravegheze și să nu permită ca minorul să fie afectat sau traumatizat de intervențiile nepotrivite ale intervievatorului [13, pag. 46].

Este recomandabil ca pedagogii sau psihologii implicați în procesele penale privind minorii să fie în mod special instruiți pentru contactul cu minorii delincvenți. De asemenea, considerăm important momentul ca înainte de desfășurarea acțiunii de audiere a minorului, pedagogul sau psihologul să se informeze asupra cauzei penale intentate, să inițieze un prim contact cu minorul pentru a evalua starea sa comportamentală. Cu regret, în practica judiciară, specialistul ajunge să cunoască personalitatea minorului doar în rezultatul cercetării judecătorești. Puține sunt cazurile în care specialistul manifestă interes în privința minorului și face cunoștință cu materialele cauzei înainte de ședința preliminară, iar discuțiile cu minorul până la începerea procesului sunt și mai rare.

De asemenea, pentru asigurarea interesului superior al copilului, prezența pedagogului sau psihologului trebuie să fie obligatorie la toate acțiunile procesuale, cu participarea minorului făptuitor, la orice fază a procesului penal, sau cel puțin în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, precum și al infracțiunilor ce implică elemente de violență.

Pe lângă faptul că tot personalul din justiția juvenilă trebuie să primească o instruire specială și să fie răspunzători pentru toate acțiunile și strategiile lor, în special psihologul/pedagogul face parte din acel personal calificat și profesionist, care se prezumă că a beneficiat de o instruire specială în prealabil, fiind capabil de coordonarea instituțiilor și folosirea studiilor ca bază pentru programe de dezvoltare, politici de evaluare la luarea de decizii în timpul asistării minorului, fapt pentru care propunem abordarea problemei de lipsă de cadre în domeniu din punct de vedere logistic. Astfel, într-o instanță de judecată precum este Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani) ce are fluxul și randamentul cel mai înalt de dosare penale cu implicarea minorilor, este logic și rentabil angajarea unui asemenea specialist. De altfel, conform statisticii, instanțele naționale nu înregistrează un astfel de specialist în statele de personal.

De asemenea, pentru redresarea situației s-a propus anterior instruirea specializată a experților psihologi, urmând ca aceștia să fie atestați și să activeze independent, fiind preveniți asupra răspunderii penale care poate surveni în caz de neîndeplinire conștiincioasă a obligațiilor profesionale. În așa mod ar fi

rezolvată și carența legislativă că nu există prevederi exprese nici în procedura specială (titlul III din CPP), nici în titlul II, cap.III – Judecata în prima instanță, cu privire la informarea, explicarea și verificarea cunoașterii drepturilor și obligațiilor pedagogului sau psihologului în instanța de judecată [13, pag. 50, 52]. Spre regret, propunerea nu a fost pusă în practică efectiv iar legislația nu a fost modificată în sensul dat.

În așa situație, ajungem la concluzia că doar în cazul confruntării cu o problemă în calitate de judecător specializat în examinarea cauzelor penale cu implicarea inculpaților minori, este sesizată importanța acestei probleme și consecințele sale asupra procesului penal. Or, este de obligația instanței de judecată de a asigura prezența specialistului la audierea inculpatului minor, astfel încât această probă să aibă valență juridică și să poată fi pusă la baza unei sentințe legale.

În calitate de practicieni, evidențiem importanța acestor participanți ai procesului penal, or, lipsa acestora în proces atunci când legea îi obligă, generează consecințe grave în privința acțiunii procesuale – în special, și a întregului proces judiciar – per general. La ce se referă această afirmație?

Omisiunea de a fi implicat reprezentantul legal sau psihologul/pedagogul într-o acțiune procesuală cu participarea bănuțului/învinuțului minor atrage drept consecință nulitatea respectivei acțiuni. Astfel, în procesul de apreciere a probelor, instanța de judecată este obligată să verifice legalitatea acțiunii procesuale petrecute la faza de urmărire penală și în cazul încălcării procedurii de petrecere a ei, inclusiv neasigurarea participării persoanelor obligate, va dispune nulitatea actului petrecut. De altfel, ținând cont de rolul reprezentantului legal și al psihologului în procesul de judecată, o astfel de eroare judiciară poate afecta echitatea procesului penal *per general*.

Referințe:

1. RUSANOVSKI, S. Raport – Evaluarea cadrului normativ și a practicilor privind implicarea copiilor în procesul penal în Republica Moldova, Casa-Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, Chișinău, 2014, pag. 7. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/media/1311/file/Raport-Justitie-pentru-copii.pdf>.
2. Manual de drept european privind drepturile copilului, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2016, pag. 207. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ROM.pdf.
3. PUICĂ, V. Justiția juvenilă – îndrumar pentru judecători și procurori, Chișinău, 2014, pag. 4.
4. Codul de procedură penală al Moldovei din adoptat la 14.03.2003. În: Monitorul

- Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248-251. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro.
5. Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de Organizația Națiunilor Unite prin Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: <http://probatune.gov.md/files/getfile/156>.
  6. Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>.
  7. Cauza S.C. împotriva Regatului Unit. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22s.c.%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-61826%22%5D%7D>.
  8. Codul penal al României adoptat la 17.07.2009. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635>.
  9. Decizia Curții Constituționale a României nr. 102/2018 referitoare la admiterea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.505 alin.(2) din Codul de procedură penală, precum și a sintagmei "care nu a împlinit 16 ani". [Accesat: 12.09.2022] Disponibilă: <https://lege5.ro/Gratuit/gi4damrxge2a/>
  10. Directiva (UE) 2016/800 a Consiliului Uniunii Europene privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=IT>.
  11. VĂCARU SORA, M. " Procedura penală specială privind suspectul sau inculpatul minor". [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: <https://www.juridice.ro/740701/procedura-penala-speciala-privind-suspectul-sau-inculpatul-minor.html>.
  12. ȚURCAN, A. Ghid practic pentru evaluarea psihologică și audierea copilului aflat în contact cu sistemul de justiție, pag. 63. [Accesat: 12.09.2022] Disponibil: https://cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/919/Ghid_de_audiere_CNAJGS_2015_v2.pdf.
  13. MIHAILOV, V. Studiu - Parcursul unui copil prin sistemul de justiție penală în Republica Moldova, Chișinău, 2017, pag. 46. [Accesat: 12.09.2022] Disponibilă: https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/studiu_view_1.pdf.

